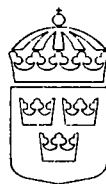


# Socialutskottets yttrande

1990/91:SoU6y

Psykiatrisk tvångsvård m.m.



1990/91  
SoU6y

## Till justitieutskottet

Justitieutskottet har berett socialutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 1990/91:58 Psykiatrisk tvångsvård m.m. samt de motioner som väckts med anledning av propositionen. Socialutskottet har också beretts tillfälle att yttra sig över vissa motioner, som väckts under de allmänna motionstiderna 1990 och 1991.

Socialutskottet begränsar sitt yttrande till frågor som justitieutskottet särskilt önskar få belysta och motionerna 1990/91:Ju13 yrkandena 3—4, 1990/91:Ju14 yrkandena 1 och 3—5, 1990/91:Ju17 yrkandena 1—3 samt två motionsyrkanden, som socialutskottet tidigare överlämnat till justitieutskottet, nämligen motion 1990/91:So500 yrkandena 2 och 3.

## Socialutskottet

### Begreppet allvarlig psykisk störning

#### *Gällande bestämmelser*

Regler om psykiatrisk vård oberoende av samtycke finns för närvarande i *lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV)*. Lagen anger bl.a. under vilka förutsättningar tvångsvård får ges på grund av psykisk sjukdom och därmed jämställd psykisk abnormitet. Den reglerar även vården av psykiskt störda lagöverträdare som av domstol har överlämnats till sluten psykiatrisk vård.

De tillstånd som motiverar vård enligt LSPV anges i 1 §. Där anknyts frågan om lagens tillämplighet till dels en generalindikation, som har avseende på sjukdomsbilden, dels fem olika specialindikationer. Enligt generalindikationen får den som lider av psykisk sjukdom, oberoende av eget samtycke, beredas sluten psykiatrisk vård med stöd av LSPV, om sådan vård är oundgängligen påkallad med hänsyn till sjukdomens art och grad. Med art avses den typ av sjukdom som föreligger och med grad omfattningen av det ingrepp i personligheten som sjukdomen har förorsakat. I LSPV används begreppet psykisk sjukdom som samlingsbeteckning för alla sjukdomar med psykiska symtom oavsett orsaker, alltså såväl psykoser och neuroser som insuffi-

cienstillstånd av olika slag. Med psykisk sjukdom jämföras psykisk abnormitet, som inte är att hänföra till psykisk sjukdom eller utgörs av hämning i förståndsutvecklingen. I propositionen med förslag till LSPV anförde föredragande statsrådet (prop. 1966:53 s. 163) att begreppet psykisk abnormitet borde tolkas så att det förutom psykopati även innefattar defekter och invalidtillstånd efter olika slag av hjärnsjukdomar eller hjärnsador, där förändringar i personligheten ofta dominerar bilden. Tvångsintagning för de abnormas del skulle inskränkas till svårare fall.

Avsikten med specialindikationerna är bl.a. att ge en beskrivning av hur de i generalindikationen angivna psykiska tillstånden skall yttra sig för att en tvångsvis meddelad vård skall kunna komma till stånd. Indikationerna skall föreligga till följd av sjukdomen, och i det enskilda fallet kan flera av specialindikationerna föreligga samtidigt. Specialindikationerna utgörs av en medicinsk och fyra sociala; farlighetsindikationen, hjälplöshetsindikationen, störandeindikationen och kriminalindikationen. Intagning för sluten psykiatrisk vård med återopande av kriminalindikationen (dvs. farlighet för annans egendom eller annat av lagstiftningen skyddat intresse än någons personliga säkerhet eller hälsa) kan ske bara efter beslut av domstol enligt 31 kap. 3 § brottsbalken (BrB), medan intagning med återopande av övriga specialindikationer får ske även i administrativ ordning med stöd av vårdintyg.

Lagöverträdare med psykiska avvikelser särbehandlas i olika avseenden. De särskilda bestämmelserna i *brottsbalken* om den straffrättsliga behandlingen av de psykiskt störda lagöverträdarna innebär bl.a. följande. För brott som en person har begått under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller någon annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämföras med sinnessjukdom (jämförhetsbegreppet) får rätten, enligt 30 kap. 6 § första stycket, inte döma till någon annan påföljd än överlämnande till särskild vård, böter eller skyddstillsyn. Föreskriften i 29 kap. 3 § första stycket 2. innebär att det såsom förmildrande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet skall, vid sidan av vad som är föreskrivet för vissa fall, särskilt beaktas om den tilltalade till följd av bl.a. själslig abnormitet haft starkt nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande. I 31 kap. 3 § föreskrivs att rätten får förordna att den som begått en brottslig gärning skall överlämnas till sluten psykiatrisk vård eller vård i specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda. Den grundläggande förutsättningen är att den dömda, enligt vad som framgår av föreskriven medicinsk utredning, kan beredas vård med stöd av LSPV eller vård i specialsjukhus med stöd av 35 § 1967 års omsorgslag och att rätten finner behov av sådan vård föreligga. Om gärningen inte har begåtts under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller någon annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämföras med sinnessjukdom, får emellertid ett förordnande om överlämnande till vård meddelas bara om det finns särskilda skäl till det. I 36 kap. 13 § finns en regel om i vilken utsträckning rätten får besluta

om särskild rättsverkan till följd av ett brott, som någon har begått under inflytande av sådan själslig abnormitet som avses i 30 kap. 6 § BrB.

1990/91:SoU6y

Begreppet psykisk sjukdom i LSPV är vidare än begreppet sinnessjukdom i brottsbalken, och en psykisk abnormitet enligt LSPV kan föreligga även om den inte utgör en själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom enligt brottsbalken.

### *Propositionen*

I propositionen föreslås en ny lagstiftning om psykiatrisk tvångsvård, som skall ersätta LSPV. Vårdlagstiftningen föreslås uppdelad på en lag om psykiatrisk tvångsvård (den allmänna regleringen) och en lag om rättspsykiatrisk vård (regleringen av tvångsvården för lagöverträdare). Vidare föreslås ändringar bl.a. i brottsbalkens påföljdsregler för psykiskt störda lagöverträdare.

Enligt förslaget skall villkoren för tvångsvård utformas med sikte på att sådan vård skall begränsas till vad som är oundgängligen nödvändigt. Tre förutsättningar skall, enligt den föreslagna *lagen om psykiatrisk tvångsvård*, samtidigt vara uppfyllda. En första förutsättning skall vara att patienten lider av en allvarlig psykisk störning (punkt 1 i 3 § första stycket). Vidare skall krävas att patienten, på grund av sitt psykiska tillstånd och sina personliga förhållanden i övrigt, har ett oundgängligt behov av psykiatrisk vård, som inte kan tillgodoses på annat sätt än genom att patienten är intagen på en sjukvårdsinrättning (punkt 2). Ytterligare skall fordras att patienten motsätter sig vården eller att han på grund av sitt psykiska tillstånd uppenbart saknar förmåga att ge uttryck för ett grundat ställningstagande i fråga om behovet av vård genom intagning (punkt 3). Vid bedömningen av patientens behov av psykiatrisk vård skall även beaktas om han, till följd av sin psykiska störning, är farlig för annans personliga säkerhet eller fysiska eller psykiska hälsa, anges det i propositionen.

Den straffrättsliga särregleringen i *brottsbalken* för psykiskt störda lagöverträdare skall även i fortsättningen innehålla en möjlighet att sätta ned straffet. Vidare skall fängelse liksom nu i vissa fall vara uteslutet som påföljd. Den som har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning skall sålunda inte få dömas till fängelse. Denna begränsning av möjligheten att döma till fängelse är mindre än den som nu gäller. Regleringen föreslås bli anpassad till nutida terminologi inom psykiatri. Begreppen sinnessjukdom och sinnesslöhet, liksom det s.k. jämställdhetsbegreppet, ersätts med samma begrepp som i lagstiftningen om psykiatrisk tvångsvård, dvs. allvarlig psykisk störning. Detta medför en viss begränsning av den grupp som omfattas av den straffrättsliga särregleringen. Det nuvarande kravet på orsakssamband — s.k. kausalsamband — mellan brottet och den psykiska störningen behålls i regleringen för vissa situationer men avskaffas för andra.

Den föreslagna nya *lagen om rättspsykiatrisk vård* gäller den som efter beslut av domstol skall ges rättspsykiatrisk vård, den som är anhållen, häktad eller intagen på en enhet för rättspsykiatrisk undersökning eller den som är intagen i eller skall förpassas till kriminalvårdsanstalt. Om den som lider av en allvarlig psykisk störning har begått ett brott, för vilket påföljden inte bedöms kunna stanna vid böter, skall domstolen enligt 31 kap. 3 § första stycket BrB få överlämna honom till psykiatrisk tvångsvård som påföljd för brottet (rättspsykiatrisk vård). En förutsättning är att det med hänsyn till den tilltalades psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt är påkallat att han är intagen på en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk vård, som är förenad med frihetsberövande och annat tvång. Om den som är anhållen, häktad eller intagen i kriminalvårdsanstalt m.m. lider av en allvarlig psykisk störning, får han enligt förslaget ges psykiatrisk tvångsvård under vissa angivna förutsättningar.

### *Motionerna*

I *motion 1990/91:Ju13 av Gudrun Schyman m.fl. (v)* hemställs om tillkännagivanden dels om psykisk störning (*yrkande 3*), dels om specifika indikationer som definierar vad som anses vara psykisk sjukdom av en grad som kräver rättspsykiatrisk vård (*yrkande 4*). Motionärerna vill mönstra ut begreppet psykiskt störda när det gäller rättspsykiatrisk vård. De anser att sådan vård skall komma i fråga för personer, som lider av en klar och väldefinierad psykisk sjukdom, medan övriga skall behandlas av kriminalvården. Detta är också viktigt för att ytterligare markera gränserna till exempelvis psykiskt utvecklingsstörda. Motionärerna vill ha klara indikationer för vad som skall anses som psykisk sjukdom av en grad, som kräver rättspsykiatrisk vård. (Motiveringen finns i motion 1990/91:So32.)

I *motion 1990/91:Ju14 av Hans Göran Franck m.fl. (s)* yrkas att riksdagen beslutar jämka i propositionens förslag i enlighet med vad som angetts i punkt 1 i motionen (*yrkande 1*). Motionärerna anser att propositionen innehåller flera positiva ändringsförslag, bl.a. att begreppen sinnessjukdom och sinnesslöhet ersätts av det objektiva uttrycket psykisk störning. Vissa propositionsförslag bör dock jämkas, anför motionärerna. De påpekar att antalet psykiskt sjuka som skall kunna dömas till rättspsykiatrisk vård kommer att avsevärt begränsas genom att jämställdhetsbegreppet avskaffas. För ett demokratiskt och humant samhälle är det mycket viktigt att psykiskt sjuka människor, som begått brott, kan lämnas över till mentalsjukvården i stället för att sättas i fängelse, anför det i motionen.

I *motion 1990/91:Ju17 av Britta Bjelle m.fl. (fp)* hemställs att riksdagen beslutar dels att förslagen till ändringar i brottsbalken 29 kap. 3 §, 30 kap. 6 § och 36 kap. 13 § justeras så att termerna själslig abnormitet (BrB 29:3) samt sinnessjukdom och sinnesslöhet (BrB 30:6 och 36:13) behålls, medan begreppet annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom utmönstras ur BrB 30:6 och 36:13 (*yrkande 1*), dels att övriga förslag till

ändringar i brottsbalken justeras i enlighet med denna terminologi (*yrkande 2*), dels att övrig lagtext justeras i konsekvens härmed (*yrkande 3*). Motionärerna är positiva till att avföra jämställdhetsbegreppet från brottsbalkens undantagsregler om psykiskt störda lagöverträdare. Som propositionen utformats, med ett byte av terminologi till allvarlig psykisk störning, riskerar denna viktiga förändring att komma bort, anför det. I stället förordar motionärerna att man — under en övergångsperiod — behåller termerna sinnessjukdom och sinnesslöhet i brottsbalken, samtidigt som jämställdhetsbegreppet utmönstras. (Motiveringen återfinns i motion 1990/91:So41.)

I en motion som remitterats till socialutskottet, nämligen 1990/91:So42 av Rosa Östh m.fl. (c), yrkas att riksdagen beslutar om en ändring av förslaget till lag om psykiatrisk tvångsvård så till vida att begreppet allvarlig psykisk störning kompletteras med specialindikationer. Motionärerna befarar att begreppet allvarlig psykisk störning kan komma att få en vidare betydelse än begreppet psykisk sjukdom och att lagförslaget i denna del kan innebära ett steg tillbaka när det gäller attityderna till psykiskt sjuka. De yttre konsekvenserna av sjukdomen bör specificeras, menar motionärerna. I motionen hänvisas även till de regler som skall gälla för dem som överlämnas till rättspsykiatrisk vård av domstol. Det påpekas att den krets som föreslås kunna omfattas av den straffrättsliga särregleringen kommer att bli snävare. Förslaget är enligt motionärerna rimligt om begreppet allvarlig psykisk störning förtydligas och preciseras på sätt motionärerna föreslagit när det gäller den allmänna regleringen.

*Föredragande statsrådet i socialdepartementet* delar socialberedningens principiella inställning att det är viktigt att slå vakt om en helhetssyn på patienten och att ta fasta på att psykiska störningar numera i regel anses kunna återföras på såväl biologiska som psykologiska och sociala faktorer, vilka ofta samspelar och förstärker varandra (SOU 1984:64 Psykiatri, tvånget och rättssäkerheten). Föredraganden anser det vidare betydelsefullt att anpassa begreppsbildningen till ett modernt synsätt, grundat på ökade kunskaper om orsakerna till uppkomsten av psykisk ohälsa. Hon gör sammanfattningsvis den bedömningen att begreppet allvarlig psykisk störning bör kunna ersätta psykisk sjukdom och jämställd psykisk abnormitet utan att några risker uppkommer i rättssäkerhetsavseende. Begreppsförändringen i och för sig bör inte heller ge upphov till farhågor för en ökad användning av tvång. Föredraganden framhåller att bedömningen av om en psykisk störning är allvarlig måste ske utifrån både störningens art och dess grad. En sammanvägning får göras i varje särskilt fall av arten av störningen och de symtom och yttringar i övrigt som belyser graden av störningen. Den psykiatriska tvångsvården skall inriktas på patientens eget behov av behandling och omvårdnad. Bedömningen av vårdbehovet skall i grunden utgå från riskerna för patientens liv eller hälsa men däremot inte från hur den psykiska störningen tar sig uttryck. Föredraganden

hyser inte heller några allvarliga farhågor för att en lagreglering utan specialindikationer skall leda till att förutsättningarna för tvångsintagning utvidgas vid praktisk tillämpning.

*Föredragande statsrådet i justitiedepartementet* anser att den begrepps- bildning som är avsedd att användas i den nya lagstiftningen om psykiatrisk tvångsvård är väl ägnad att läggas till grund också för den straffrättsliga regleringen. De förändringar i förhållande till gällande rätt som en sådan anpassning innebär är också från saklig synpunkt motiverade, anför hon. Det påpekas att begreppet allvarlig psykisk störning är avsett att ha en något snävare betydelse än det nuvarande begreppet psykisk sjukdom enligt LSPV. I förhållande till uttrycket sinnessjukdom i brottsbalken har emellertid det nya begreppet en något vidare innebörd. En viktig konsekvens av att en ny terminologi införs är att jämställdhetsbegreppet kan avskaffas. Det står därvid klart att en del av de fall som åtminstone tidigare i rättstillämpningen har kommit att omfattas av jämställdhetsbegreppet inte kommer att falla in under det nya uttrycket allvarlig psykisk störning, anför det.

### *Utskottets bedömning*

Synen på psykiska sjukdomar har förändrats under senare år. Nya kunskaper har tillförts om orsakerna till psykisk ohälsa. Hittills användas begrepp framstår som delvis otidsenliga.

Begreppet allvarlig psykisk störning skall enligt det framlagda förslaget ersätta begreppen psykisk sjukdom och jämställd psykisk abnormitet i LSPV. Begreppet skall också träda i stället för begreppen sinnessjukdom och sinnesslöhet samt det s.k. jämställdhetsbegreppet i brottsbalken. Bedömningen av om en psykisk störning är allvarlig måste ske utifrån både störningens art och dess grad, sägs det i propositionen. Socialutskottet delar denna inställning liksom att bedömningen av vårdbehovet framför allt skall utgå från riskerna för patientens liv eller hälsa om vård inte kommer till stånd.

Utskottet vill framhålla att begreppet allvarlig psykisk störning är avsett vara något snävare än det nuvarande begreppet psykisk sjukdom i LSPV. Införandet av begreppet och avskaffandet av jämställdhetsbegreppet i brottsbalken avses sålunda leda till en viss begränsning av den grupp som omfattas av den straffrättsliga särregleringen, vilket socialutskottet tillstyrker.

När det gäller det rekvisit som avser det psykiska tillståndet hos en person är det enligt utskottet en stor fördel att samma kriterium enligt förslaget gäller för överlämnande till psykiatrisk tvångsvård enligt brottsbalken som för intagning till sådan vård med stöd av vårdintyg och att den nuvarande bristande överensstämmelsen mellan den straffrättsliga regleringen och den administrativa vårdlagstiftningen undanröjs.

Frågan om vilka psykiska tillstånd som skall kunna föranleda tvångsvård kan givetvis inte på ett uttömmande sätt anges i lagtexten. Enligt propositionen bör socialberedningens redovisning av de psykiska tillstånd som bör kunna föranleda tvångsvård tjäna till vägledning

härvidlag. Utskottet anser att det är angeläget att tillämpningen av lagstiftningen leder till att den avsedda begränsningen kommer till stånd. Utskottet förutsätter att socialstyrelsen som ett led i sin tillsynsverksamhet följer tillämpningen av den nya lagstiftningen. Utskottet anser att det för den medicinska bedömningen kan finnas behov av ytterligare vägledning från socialstyrelsen. Utskottet förutsätter att styrelsen beaktar detta. Vägledande anvisningar får givetvis betydelse också för den närmare avgränsningen av de fall som skall omfattas av den straffrättsliga särregleringen. Härigenom skapas goda förutsättningar för enhetliga bedömningar i dessa frågor enligt utskottet.

Med det anförda anser socialutskottet att den i propositionen föreslagna begreppsbildningen kan läggas till grund för den nya lagstiftningen om psykiatrisk tvångsvård och om den straffrättsliga behandlingen av psykiskt störda lagöverträdare. Utskottet föreslår sålunda att motionerna Ju13 (v) yrkandena 3 och 4, Ju14 (s) yrkande 1 samt Ju17 (fp) yrkandena 1—3 avstyrks.

### Särskild utskrivningsprövning

#### *Gällande bestämmelser*

Enligt LSPV åligger det överläkaren att kontinuerligt pröva om det fortfarande finns förutsättningar för tvångsmässig vård. Patienten skall omedelbart skrivas ut, om hans tillstånd eller förutsättningarna i något annat avseende ändras, så att han inte längre kan beredas vård med stöd av lagen. Fortsatt vård enligt LSPV kan ges patienten på en annan specialindikation än den som utgjorde grund för intagningsbeslutet. Behovet av samhällsskydd — som det kommer till uttryck i vårdförutsättningarna — skall beaktas vid varje utskrivningsprövning. Nuvarande ordning innebär vidare att det är utskrivningsnämnden och inte överläkaren, som har att besluta om utskrivning av olika kategorier av patienter, som har begått brott. Prövningen omfattar bl.a. alla patienter — oavsett brottets karaktär — som av domstol har överlämnats till sluten psykiatrisk vård enligt LSPV som brottspåföljd. Överläkaren skall, när han anser att vården skall upphöra i dessa fall, genast anmäla detta hos nämnden.

#### *Propositionen*

Den föreslagna *lagen om rättspsykiatrisk vård* reglerar vården bl.a. för dem som efter beslut av domstol skall ges rättspsykiatrisk vård. Enligt den föreslagna nya bestämmelsen i 31 kap. 3 § första stycket BrB gäller som tidigare nämnts följande. Om den som lider av en allvarlig psykisk störning har begått ett brott, för vilket påföljden inte bedöms kunna stanna vid böter, får rätten överlämna honom till rättspsykiatrisk vård. En förutsättning är att det med hänsyn till den tilltalades psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt är påkallat att han är intagen på en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk vård, som är förenad med frihetsberövande och annat tvång. Det är enligt propositionsförslaget fråga om två olika fall. Den ena kategorin utgörs av de

fall där regleringen av det rättsliga förfarandet vid vården i princip inte är avsedd att skilja sig från vad som gäller enligt förslaget till lag om psykiatrisk tvångsvård. Den andra kategorin utgörs av de fall där den rättspsykiatriska vården, enligt 31 kap. 3 § andra stycket BrB, förenas med särskild utskrivningsprövning. Här avses de fall där brottet har begåtts *under påverkan* av en allvarlig psykisk störning och där det till följd av den psykiska störningen finns risk för att lagöverträdaren återfaller i brottslighet, som är av allvarligt slag.

Beträffande den som genomgår rättspsykiatrisk vård som brottspåföljd *utan särskild utskrivningsprövning* skall, bl.a. i fråga om vårdens upphörande, samma förfarande gälla som enligt den föreslagna allmänna regleringen av psykiatrisk tvångsvård. Enligt denna gäller att tvångsvård, efter beslut av länsrätten första gången, får pågå under högst fyra månader från dagen för beslutet om intagning och att länsrätten därefter får lämna medgivande till tvångsvård för högst sex månader åt gången. Vården skall upphöra när det inte längre finns förutsättningar för psykiatrisk tvångsvård, och frågan om tvångsvårdens upphörande skall övervägas fortlöpande. Vården skall sålunda upphöra, om patienten inte längre lider av en allvarlig psykisk störning eller det inte längre, med hänsyn till hans psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt, är påkallat att han är intagen på en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk vård, som är förenad med frihetsberövande och annat tvång. Chefsöverläkaren får fatta beslut om utskrivning.

Om vården däremot har förenats *med särskild utskrivningsprövning* föreslås gälla att vården skall upphöra, så snart det inte längre till följd av den psykiska störning hos patienten som föranlett beslutet om särskild utskrivningsprövning finns risk för att denne återfaller i brottslighet, som är av allvarligt slag, och det inte heller annars, med hänsyn till hans psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt, är påkallat att han är intagen på en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk vård, som är förenad med frihetsberövande och annat tvång. Frågan om utskrivning prövas av länsrätten efter anmälan av chefsöverläkaren senast inom fyra månader och därefter inom var sjätte månad. Om det behövs skall länsrätten muntligen höra en lämplig sakkunnig och, om det inte är uppenbart obehövligt, ge åklagare tillfälle att yttra sig. Åklagaren ges befogenhet att överklaga ett beslut om att rättspsykiatrisk vård, som är förenad med särskild utskrivningsprövning, skall upphöra.

Har vården förenats med särskild utskrivningsprövning, prövas även frågan om tillstånd att vistas utanför sjukvårdsinrättningen av länsrätten. Vid sin prövning skall länsrätten särskilt beakta arten av den brottslighet som föranlett beslutet om särskild utskrivningsprövning, risken för återfall i brottslighet och verkan av den vård och behandling som patienten genomgått. Vederbörande åklagare ges tillfälle att yttra sig i tillståndsfrågan, om det inte är uppenbart obehövligt. Åklagaren ges också befogenhet att överklaga länsrättens beslut.



I motion 1990/91:Ju14 av Hans Göran Franck m.fl. (s) hemställs att riksdagen beslutar att jämka i propositionens förslag i enlighet med punkt 4 i motionen (*yrkande 4*). Motionärerna hänvisar till förslaget om särskild utskrivningsprövning och menar att den riskbedömning som brottmålsdomstolen skall göra i praktiken måste vara närmast ogörlig. Därtill kommer att domstolen inte har underlag för att uppskatta riskerna, med hänsyn till de förändringar som den medicinska behandlingen kan medföra.

Förslaget om särskild utskrivningsprövning motiveras av att det i de fall där skyddsintressena gör sig särskilt gällande bör finnas garantier för att utskrivningsprövningen vilar på ett så allsidigt beslutsunderlag som möjligt, att det sker en enhetlig tillämpning och att prövningen görs av en särskild, kvalificerad instans, anføres det i *propositionens bilaga 2*. Skyddsaspekterna måste noga beaktas i de fall där det finns en beaktansvärd risk för att patienten på nytt gör sig skyldig till brott. Bedömningar av detta slag är emellertid vanskliga att göra, och det är väsentligt att det här sker en grannliga prövning efter noggranna kriterier, anføres det vidare.

Ställningstagandet till frågan om det är påkallat med särskild utskrivningsprövning skall ske i samband med beslutet om att överlämna lagöverträdaren till psykiatrisk tvångsvård. Brottmålsdomstolen skall enligt förslaget göra bedömningen av om det, med hänsyn till risken för återfall i brott, är påkallat att vården förenas med ett sådant prövningsförfarande. Enligt föredragandens mening är detta en från saklig synpunkt lämplig ordning med hänsyn till den allsidiga utredning till stöd för bedömningen av risken för återfall i brott som i allmänhet föreligger i ett brottmål.

När det gäller frågan vid vilka brott särskild utskrivningsprövning bör få ske, anser föredraganden att skyddsaspekterna i allmänhet är särskilt framträdande vid risk för våldsbrott. Även när riskbedömningen avser annan allvarlig brottslighet kan emellertid särskild utskrivningsprövning vara befogad. Någon begränsning av brott till visst slag bör därför enligt propositionen inte införas. Det betonas i specialmotiveringen att kravet på att det skall vara fråga om brottslighet som är av allvarligt slag innebär att det skall ske en samlad bedömning, där inte bara enskilda gärningar utan även den totala omfattningen av brotten och sambandet mellan dessa får vägas in.

Vad som är avgörande vid själva utskrivningsprövningen är om patienten fortfarande lider av den psykiska störning som föranlett beslutet om utskrivningsprövning och att det till följd av denna finns en risk för återfall i brottslighet av allvarligt slag. Något uttryckligt krav på att störningen fortfarande skall bedömas som allvarlig har däremot inte föreskrivits. I praktiken torde emellertid den psykiska störningen regelmässigt vara att anse som allvarlig, om det till följd av denna föreligger en sådan återfallsrisk som förutsätts för fortsatt vård, anges det i *propositionens bilaga 1*. Även om det inte föreligger en sådan återfallsrisk kan det anses vara påkallat att patienten fortfarande

skall vara intagen på en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk tvångsvård. Inte heller här gäller något uttryckligt krav att vården skall upphöra, om patienten inte längre lider av en allvarlig psykisk störning.

1990/91:SoU6y

### *Utskottets bedömning*

Utskottet delar uppfattningen att det beträffande vissa patienter finns skäl att särskilt beakta omgivningens behov av skydd. Detta gäller framför allt när en lagöverträdare har begått brott som utgör fara för någon annans liv eller säkerhet.

Brottmålsdomstolen skall enligt propositionens förslag besluta i frågan om vården skall förenas med en särskild domstolsprövning, dvs. en särskild utskrivningsprövning. Avgörandet grundar sig på en bedömning av medicinsk karaktär men också på en bedömning av sannolikheten för att lagöverträdaren på nytt kommer i en situation av det slag han befann sig i när han begick brottet. Socialutskottet delar uppfattningen att det är lämpligt att brottmålsdomstolen skall fatta beslut om särskild utskrivningsprövning skall gälla i ett visst fall. I brottmålet finns nämligen oftast en utredning att lägga till grund för en bedömning av återfallsrisken.

Utskrivningsprövningen kommer enligt förslaget att ligga på länsrätten som första instans. Föredraganden anser att prövningen utgör en tillfredsställande avvägning mellan de rent medicinska förutsättningarna för att ge psykiatrisk tvångsvård och de starka skyddsintressen som kan göra sig gällande i dessa fall. Utskottet instämmer även i denna uppfattning. Mot bakgrund av vad som sägs i motionen finns det enligt utskottet anledning att påpeka att rätten vid utskrivningsprövningen självfallet måste beakta de förändringar som den medicinska behandlingen kan ha medfört.

Med det anförda föreslår socialutskottet att motion Ju14 (s) yrkande 4 avstyrks.

### **Psykiskt utvecklingsstörda**

#### *Gällande bestämmelser*

Enligt 31 kap. 3 § BrB får, som tidigare nämnts, den som har begått en brottslig gärning, och som med stöd av 35 § 1967 års omsorgslag kan beredas vård i specialsjukhus, överlämnas till vård av detta slag, om rätten finner att behov av sådan vård föreligger. Om gärningen inte har begåtts under inflytande av sinnesslöhet får överlämnande ske bara om det finns särskilda skäl till det. I 35 § 1967 års omsorgslag anges att den som är psykiskt utvecklingsstörd, och som har fyllt 15 år, oberoende av samtycke får beredas vård i vårdhem eller specialsjukhus. En förutsättning är att vården är oundgängligen påkallad med hänsyn till utvecklingsstörningens grad och till att vissa specialindikationer är uppfyllda.

1967 års omsorgslag ersattes 1986 av 1985 års omsorgslag. Den senare innehåller inte några regler om vård i specialsjukhus motsvarande reglerna i 35 § i 1967 års lag. Den bygger i stället på att

kvarvarande vårdhem och specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda avvecklas. De särskilda omsorgerna ges endast på den utvecklingsstördes egen begäran. Om han är ur stånd att avge en bindande viljeförklaring, skall omsorger kunna ges på begäran av vårdnadshavare, förmyndare, god man eller förvaltare. Genom övergångsregleringen till den nya omsorgslagen, dvs. den samtidigt tillkomna införandelagen, gäller dock fortfarande vissa delar av 1967 års omsorgslag, bl.a. bestämmelserna om specialsjukhus i 35 §. Nyintagning i specialsjukhus eller i vårdhem för vuxna får emellertid ske bara om det finns synnerliga skäl. Som exempel på synnerliga skäl pekade föredragande statsrådet i specialmotiveringen på att den psykiskt utvecklingsstörde är föremål för lagföring (prop. 1984/85:176 s. 83).

### *Propositionen*

Den nuvarande möjligheten att överlämna en lagöverträdare, som är psykiskt utvecklingsstörd, till vård enligt 1967 års omsorgslag i specialsjukhus föreslås bli avskaffad.

Åtalsunderlåtelse enligt 20 kap. 7 § rättegångsbalken skall få ges om vård i specialsjukhus eller i vårdhem för vuxna enligt 35 § 1967 års omsorgslag, eller särskilda omsorger enligt 1985 års omsorgslag, kommer till stånd. En förutsättning skall enligt förslaget liksom nu vara att något väsentligt allmänt eller enskilt intresse inte åsidosätts.

### *Motionerna*

*I motion 1990/91:Ju14 av Hans Göran Franck m.fl. (s)* yrkas att riksdagen beslutar jämka i propositionens förslag i enlighet med vad som anges i punkt 3 i motionen (*yrkande 3*). Motionärerna påpekar att möjligheten för en domstol att överlämna en psykiskt utvecklingsstörd person till vård i specialsjukhus skall försvinna, trots lagrådets invändning härom.

*I motion 1990/91:So500 av Rosa Östh m.fl. (c)* hemställs om tillkännagivanden dels om vikten av att psykiskt utvecklingsstörda, som blir föremål för domstolsöverlämnande tills vidare vårdas enligt 35 § omsorgslagen (*yrkande 2*), dels om behovet av en översyn av vården av psykiskt utvecklingsstörda i syfte att få ett bättre omhändertagande (*yrkande 3*). Psykiskt utvecklingsstörda som blir föremål för åtal är enligt motionärerna en grupp vars intressen inte alls har bevakats i propositionen. Förslaget innebär att dessa personer, i stället för att kunna överlämnas till vård enligt omsorgslagen, skall kunna överlämnas till rättspsykiatrisk vård, där deras speciella vårdbehov inte kan tillgodoses. För att på längre sikt få till stånd ett bättre omhändertagande för dessa personer bör frågan bli föremål för en särskild översyn, anser motionärerna. (Motionsyrkandena har överlämnats till justitieu-skottet från socialutskottet.)

Det underlag som nu finns för en samlad bedömning av behovet av övergångsreglerna i införandelagen om tvångsvård ger, enligt *föredragande statsrådet i socialdepartementet*, inte vid handen att dessa övergångsregler nu kan avskaffas till följd av den nya psykiatriska vårdlag-

stiftningen. I oktober 1990 fanns det 111 personer intagna på vårdhem eller specialsjukhus med stöd av 35 § 1967 års omsorgslag. Antalet väntas dock minska betydligt. Den tidigare angivna inriktningen att upphäva tvångsbestämmelserna ligger fast. Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att särskilt följa tillämpningen av övergångsreglerna om tvångsvård av psykiskt utvecklingsstörda och senast inom två år redovisa gjorda erfarenheter. Frågan om upphävande av tvångsbestämmelserna bör därefter ånyo prövas, anförs det i propositionen.

Under begreppet psykisk störning i den föreslagna nya lagstiftningen faller också psykisk utvecklingsstörning. Begreppet allvarlig psykisk störning innefattar därvid sådana kvalificerade former av psykisk utvecklingsstörning som enligt nuvarande terminologi betecknas som sinnesslöhet. De grupper som faller under 1985 års omsorgslag kommer enligt förslaget att omfattas av den särskilda straffrättsliga regleringen för psykiskt störda lagöverträdare. I vissa fall skall således fängelse inte heller i fortsättningen få ådömas en lagöverträdare, som lider av t.ex. en psykisk utvecklingsstörning. Även i andra, mindre kvalificerade, fall av psykisk utvecklingsstörning bör fängelse användas med stor försiktighet, anförs det i propositionen.

Sedan år 1975 har årligen endast ett fåtal personer — som högst tolv personer år 1980 — överlämnats till vård i specialsjukhus med stöd av 31 kap. 3 § BrB, påpekas det i propositionen.

I lagrådsremissen uttalades att i de sällsynta fall när en psykiskt utvecklingsstörd gör sig skyldig till t.ex. ett grovt våldsbrott, denne i allmänhet också lider av en psykisk störning, som kräver psykiatrisk behandling. Det hänvisades också till den föreslagna möjligheten att överlämna lagöverträdare till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. Denna möjlighet ger utrymme för att döma också psykiskt utvecklingsstörda till sådan påföljd. Det är dock inte avsett att psykisk utvecklingsstörning och andra intellektuella funktionsnedsättningar, som inte kan sägas medföra ett psykiatriskt vårdbehov, skall utgöra grund för ett överlämnande till tvångsvård, anförs det.

Lagrådet förordar att möjligheten för domstol att överlämna till vård i specialsjukhus bibehålls så länge denna vårdform kvarstår. Lagrådet anser att ett förlitande enbart på möjligheten att överlämna psykiskt utvecklingsstörda till rättspsykiatrisk vård kan leda till svårigheter i rättstillämpningen. Enligt lagrådet skulle domstolen, till följd av diagnostiska problem, i ett enskilt fall kunna hamna i den situationen att den psykiska utvecklingsstöringen inte skulle kunna föranleda överlämnande till särskild vård, trots att utvecklingsstöringen var allvarlig och framstod som kausal till gärningen. För överlämnande måste nämligen påvisas att lagöverträdaren, utöver en manifesterad psykisk utvecklingsstörning, lider av en annan psykisk störning som kräver vård. Vidare erinrar lagrådet om att det som skäl för att underlåta åtal anges att bl.a. vård i specialsjukhus eller i vårdhem för vuxna kommer till stånd. Det synes lagrådet sakligt omotiverat att en åtgärd, som kan åberopas som skäl för åtalsunderlåtelse, inte står till buds vid domstolens påföljdsval.

Inriktningen mot att upphäva tvångsregleringen i omsorgslagstiftningen ligger fast, konstaterar i propositionen *föredragande statsrådet i justitiedepartementet*. Mot denna bakgrund bör man ta till vara de möjligheter som kan finnas att nu avskaffa påföljden överlämnande till vård i specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda. Hon hänvisar också till möjligheten att tillämpa påföljden rättspsykiatrisk vård på de lagöverträdare som är psykiskt utvecklingsstörda. Det speciella problem i ett enskilt fall som lagrådet tar upp är enligt föredraganden av extrem undantagskaraktär, om det ens kan tänkas uppstå i rättstillämpningen. Till detta kommer möjligheterna att fortfarande tillämpa den administrativa tvångsregleringen med stöd av införandelagen. Föredraganden har sålunda inte funnit tillräckliga skäl att ändra sitt ställningstagande att ifrågavarande påföljd bör avskaffas.

### *Utskottets bedömning*

Målet för omsorgerna om de psykiskt utvecklingsstörda är normalisering och integrering. Vårdhemmen och specialsjukhusen för psykiskt utvecklingsstörda skall efter hand avvecklas (se SoU 1984/85:27, rskr. 386). Denna inriktning av omsorgerna bör enligt den nu aktuella propositionen ligga fast.

De grupper som faller under 1985 års omsorgslag kommer enligt propositionen i regel att omfattas av den särskilda straffrättsliga regleringen för psykiskt störda lagöverträdare. En lagöverträdare, som lider av en psykisk utvecklingsstörning av kvalificerat slag, skall sålunda inte kunna dömas till fängelse. Avsikten är inte, enligt vad som anförs i propositionen, att en psykiskt utvecklingsstörd, som inte har ett psykiatriskt vårdbehov, skall kunna överlämnas till psykiatrisk tvångsvård. Om en utvecklingsstörd även lider av en sådan psykisk störning som kräver psykiatrisk behandling, kan han överlämnas till rättspsykiatrisk tvångsvård av domstolen. Vården kan i vissa fall förenas med en särskild utskrivningsprövning. I propositionen erinras också om att tvångsbestämmelserna enligt lagen om införande av den nya omsorgslagen kan tillämpas beträffande en lagöverträdare, som lider av en psykisk utvecklingsstörning.

Utskottet anser inte att det föreligger några vägande skäl att behålla påföljden överlämnande till särskild vård i specialsjukhus för utvecklingsstörda i brottsbalken. Motionerna Ju14 (s) yrkande 3 samt So500 (c) yrkandena 2 och 3 bör således avstyrkas. Utskottet vill dock understryka vikten av att det för psykiskt utvecklingsstörda lagöverträdare måste finnas vårdresurser, som beaktar deras särskilda vårdbehov. Utskottet anser det vidare angeläget att socialstyrelsen, vilket också sägs i propositionen, får i uppdrag att följa tillämpningen av de särskilda övergångsreglerna beträffande vissa vårdformer och vård oberoende av samtycke. Uppdraget skall enligt propositionen redovisas senast inom två år.

*Gällande bestämmelser*

Bestämmelser om vilken utredning som skall krävas för att någon skall kunna överlämnas till sluten psykiatrisk vård finns i dag i *lagen (1966:301) om rättspsykiatrisk undersökning*. Enligt 3 § första stycket nämnda lag får en person inte överlämnas till sluten psykiatrisk vård eller till vård i specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda utan att en rättspsykiatrisk undersökning har företagits i målet. Av paragrafens andra stycke följer dock att en sådan undersökning inte krävs, om den misstänkte redan genomgår vård eller, när det gäller sluten psykiatrisk vård, är försöksutskriven. I sådana fall är det tillräckligt att det finns ett utlåtande av socialstyrelsen enligt vilket det är uppenbart att den misstänkte kan beredas fortsatt vård.

Bestämmelser om s.k. § 7-intyg finns i 7 § *lagen (1964:542) om personundersökning i brottmål* (personundersökningslagen). Enligt första stycket nämnda paragraf och lag får rätten förordna att en läkare skall avge läkarintyg angående en misstänkt. Ett sådant intyg skall avfattas i enlighet med anvisningar som meddelas av regeringen.

Enligt 7 § andra stycket nämnda lag måste ett sådant läkarintyg som avses i första stycket inhämtas från en psykiater, innan någon överlämnas till öppen psykiatrisk vård. Läkarintyg fordras dock inte om det har gjorts en rättspsykiatrisk undersökning. (Det kan noteras att brottspåföljden överlämnande till öppen psykiatrisk vård föreslås bli avskaffad.)

*Propositionen*

Regeringen föreslår i proposition 1990/91:58 en ny lagreglering av de rättspsykiatriska undersökningarna. Lagförslagen grundas på socialberedningens betänkande och remissbehandlingen av detta. Ett viktigt syfte med förslaget till ny reglering av det medicinska utredningsförfarandet vid straffrättsliga åtgärder mot psykiskt störda är enligt propositionen att begränsa behovet av rättspsykiatriska undersökningar. Regleringen av undersökningsförfarandet stramas upp i olika avseenden samtidigt som möjligheterna för domstolarna att använda sig av andra former av medicinsk utredning utvidgas.

För att en lagöverträdare skall få överlämnas till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning skall det enligt förslaget normalt krävas att en rättspsykiatrisk undersökning har genomförts i målet. Undantag från detta kan man göra när den misstänkte på grund av tidigare brottslighet redan är föremål för rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning och det enligt utlåtande från vederbörande chefsöverläkare finns medicinska förutsättningar för att ge den misstänkte fortsatt vård.

För att en lagöverträdare skall få överlämnas till rättspsykiatrisk vård, som *inte* är förenad med särskild utskrivningsprövning, skall det enligt förslaget i propositionen räcka med att det har inhämtats ett s.k. § 7-intyg. Ett sådant intyg skall innehålla uttalande om de medicinska

föresättningsarna för sådan vård och avges av en rättspsykiater eller någon annan läkare med likvärdig kompetens. Är den misstänkte redan föremål för psykiatrisk tvångsvård, föreslås det dock vara tillräckligt med ett utlåtande av vederbörande chefsöverläkare i stället för som nu ett utlåtande av socialstyrelsen. För möjligheterna att tillämpa den straffrättsliga särregleringen i övrigt för psykiskt störda lagöverträdare föreslås det inte gälla några särskilda formella krav på utredning-  
 en om den misstänktes psykiska tillstånd.

### *Motionen*

I motion 1990/91:Ju14 av Hans Göran Franck m.fl. (s) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att förändrade föreskrifter behövs beträffande s.k. § 7-intyg enligt vad som anges i motionen (yrkande 5). Enligt motionärerna utfärdas § 7-intyg ofta efter endast ett samtal med den åtalade. En förändring av föreskrifterna för § 7-intygen behövs för att domstolen skall få ett bättre underlag för sitt ställningstagande. Motionärerna anser också att de rättspsykiatriska undersökningarna begränsas i alltför stor utsträckning.

I propositionen anføres att det för domstolarnas möjligheter att kunna korrekt tillämpa särskilda straffrättsliga bestämmelser för psykiskt störda lagöverträdare är angeläget att de har tillräcklig utredning om den misstänktes psykiska tillstånd i de avseenden som har betydelse för deras bedömning. En rättspsykiatrisk undersökning anses ge det bästa underlaget i dessa frågor. Med hänsyn till det intrång i den misstänktes personliga integritet och de olägenheter i övrigt som en rättspsykiatrisk undersökning medför för denne anses det enligt propositionen väsentligt att en sådan undersökning genomförs bara när det är helt nödvändigt. Också intresset av att hushålla med resurserna för den rättspsykiatriska undersökningsverksamheten anses tala starkt för att möjligheterna att använda sig av dessa undersökningar utnyttjas restriktivt.

Föredragande statsrådet anser att det i och för sig inte finns anledning att tro att domstolarna missbrukat befogenheten att låta utföra rättspsykiatriska undersökningar, men syftet för vilket en rättspsykiatrisk undersökning får utföras enligt gällande regler är, anser föredraganden, alltför vitt.

I propositionen påpekas bl.a. att de nuvarande kraven på utredning innebär att överlämnande till psykiatrisk tvångsvård genom en brottmålsdom föregås av ett betydligt mera långvarigt och ingående utredningsförfarande i medicinskt hänseende än vid intagning för sådan vård i administrativ ordning på grund av vårdintyg. Föredraganden anför att det kan sättas i fråga om denna skillnad bör upprätthållas. Den nuvarande ordningen i brottmål kan, anför föredraganden vidare, motiveras av bl.a. att domstolen vid ett beslut om överlämnande måste ta ställning till om brottet begåtts under inflytande av sinnessjukdom c.d. Enligt förslaget skall det vid prövningen av föresättningsarna för att döma till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning krävas bl.a. en bedömning av om den tilltalade begått brottet under påverkan av en allvarlig psykisk störning liksom av om det till följd av

störningen vid tiden för domen finns risk för att han återfaller i brott. För att tillförsäkra domstolen tillräckligt medicinskt underlag för denna prövning krävs det, anser föredraganden, att en rättspsykiatrisk undersökning gjorts i målet. Undantag föreslås dock kunna göras när den misstänkte redan genomgår rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning, eftersom vederbörande i dessa fall kontinuerligt är föremål för bedömningar av det aktuella slaget. Till detta kommer, tillägger föredraganden, att det tidigare har gjorts en rättspsykiatrisk undersökning som domstolen kan få tillgång till. I dessa fall bör det enligt förslaget kunna vara tillräckligt att det finns ett utlåtande från vederbörande chefsöverläkare om den misstänktes psykiska tillstånd.

Till följd av förslaget att ett § 7-intyg skall kunna läggas till grund för rättspsykiatrisk vård som en brottspåföljd föreslås i propositionen också vissa ändringar i personundersökningslagen. 7 § nämnda lag föreslås alltså innehålla en bestämmelse om att rätten, när det finns skäl till det, får förordna en läkare att avge läkarintyg angående den misstänkte. I första stycket andra meningen har tagits in en bestämmelse som innebär att domstolen, när den förordnar om § 7-intyg, skall ta ställning till huruvida intyget skall vara av det kvalificerade slag som utgör tillräckligt medicinskt underlag för att domstolen skall kunna överlämna den tilltalade till rättspsykiatrisk vård utan särskild utskrivningsprövning. Om domstolen under målets handläggning finner anledning att undersöka om den tilltalade kan bli föremål för rättspsykiatrisk vård men, med hänsyn till i första hand brottslighetens karaktär, bedömer att vården inte bör förenas med särskild utskrivningsprövning, skall domstolen enligt förslaget kunna ange att läkaren i intyget skall uttala sig huruvida det finns medicinska förutsättningar för att överlämna den tilltalade till sådan vård, dvs. att den tilltalade lider av en allvarlig psykisk störning och det med hänsyn till hans psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt är påkallat att han är intagen på en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk vård som är förenad med frihetsberövande och annat tvång. Endast läkare som har kompetens att avge utlåtanden över rättspsykiatriska undersökningar skall enligt förslaget vara behöriga att avge sådana mer kvalificerade § 7-intyg. I propositionen betonas att intyg av detta slag inte är avsedda att användas som ett alternativ till de normala § 7-intygen. Avsikten är i stället att de skall kunna ersätta rättspsykiatriska undersökningar i vissa fall.

### *Utskottets bedömning*

En rättspsykiatrisk undersökning innebär ett allvarligt intrång i den misstänktes personliga integritet. Utskottet anser det därför viktigt att sådana undersökningar endast genomförs när de verkligen behövs. Utskottet vill samtidigt framhålla betydelsen av att domstolarna får tillräckligt underlag för de bedömningar som måste göras. Utskottet har inte något att erinra mot att de rättspsykiatriska undersökningarna begränsas till de situationer som föreslås i propositionen.



I propositionen föreslås att ett § 7-intyg som utfärdas av en läkare som har kompetens för att avge utlåtande över en rättspsykiatrisk undersökning skall kunna läggas till grund för rättspsykiatrisk vård som en brottspåföljd. Ett sådant intyg skall enligt förslaget kunna vara tillräcklig utredning för att någon skall kunna dömas till rättspsykiatrisk vård *utan* särskild utskrivningsprövning. Utskottet konstaterar att det intyg som avses utgör en kvalificerad form av § 7-intyg som förutsätter en betydligt mer omfattande undersökning av patienten än de nuvarande intygen. Utskottet anser det ändå angeläget att understryka att en § 7-undersökning av det föreslagna kvalificerade slaget måste inrymma en klinisk bedömning av patienten.

Mot denna bakgrund föreslår utskottet att motion 1990/91:Ju14 (s) yrkande 5 avstyrks.

Stockholm den 28 mars 1991

På socialutskottets vägnar

*Daniel Tarschys*

Närvarande: Daniel Tarschys (fp), Bo Holmberg (s), Anita Persson (s), Ulla Tillander (c), Ingrid Andersson (s), Per Stenmarck (m), Johnny Ahlqvist (s), Rinaldo Karlsson (s), Ingegerd Anderlund (s), Ingrid Hemmingsson (m), Rosa Östh (c), Gudrun Schyman (v), Anita Stenberg (mp), Jan Andersson (s), Sinikka Bohlin (s), förste vice talman Ingegerd Troedsson (m) och Barbro Westerholm (fp).

## Avvikande meningar

### 1. Ett nytt förslag om rättspsykiatrisk vård

Per Stenmarck, Ingrid Hemmingsson och förste vice talman Ingegerd Troedsson (alla m) anser

*dels* att det avsnitt i yttrandet under avsnittet Begreppet allvarlig psykisk störning som börjar med "Utskottets bedömning" och slutar med "1—3 avstyrks." bort utgå,

*dels* att det avsnitt i yttrandet under avsnittet Särskild utskrivningsprövning som börjar med "Utskottets bedömning" och slutar med "4 avstyrks." bort utgå,

*dels* att det avsnitt i yttrandet under avsnittet Psykiskt utvecklingsstörda som börjar med "Utskottets bedömning" och slutar med "två år." bort utgå,

*dels* att utskottet bort anföra följande:

Utskottet anser att ett helt nytt system bör införas när det gäller påföljd och vård för psykiskt störda lagöverträdare. De riktlinjer som återfinns i motion 1990/91:Ju15 kan enligt utskottets mening ligga till grund för en sådan ordning.

I likhet med vad som anges i nämnda motion anser utskottet att det måste dras en klar gräns mellan psykiskt störda lagöverträdare och andra psykiskt störda personer. Allmänhetens rätt till skydd måste därvid tillmätas stor betydelse. När en psykiskt störd lagöverträdare döms för brott skall domstolen kunna utdöma ett fängelsestraff. Domstolen skall också samtidigt kunna förordna att den dömda tills vidare skall genomgå rättspsykiatrisk vård. När sådan vård inte längre behövs, skall den dömda föras över till fängelse. För en ytterst liten grupp personer, som kan anses ha varit helt ur stånd att uppfatta att de begått brott, skall något straff dock inte utdömas. Det bör vara staten — och inte landstingen — som skall ha ansvaret för omhändertagande och vård av psykiskt störda lagöverträdare. Vården av dessa personer bör således ges inom kriminalvårdens ram.

Utskottet anser att riksdagen av regeringen bör begära ett nytt förslag om psykiatrisk tvångsvård för lagöverträdare i enlighet med vad som anförs i motion Ju15 (m). Utskottet föreslår att propositionens förslag i denna del, liksom övriga nu aktuella motioner, avstyrks.

## 2. Begreppet allvarlig psykisk störning

Daniel Tarschys och Barbro Westerholm (båda fp) anser att det avsnitt i yttrandet som börjar med "Med det anförda" och slutar med "1—3 avstyrks." bort ha följande lydelse:

Enligt socialutskottets mening är det av stor vikt för rättssäkerheten att de termer som utnyttjas i lagstiftningen ges en klar innebörd. I sin prövning av propositionens lagtext bör justitieutskottet därför noga överväga de synpunkter som framförs i motionerna Ju17 (fp) yrkandena 1—3 och Ju13 (v) yrkandena 3 och 4. Motion Ju14 (s) yrkande 1 bör avstyrkas.

## 3. Begreppet allvarlig psykisk störning

Gudrun Schyman (v) anser att det avsnitt i yttrandet som börjar med "Synen på" och slutar med "1—3 avstyrks." bort ha följande lydelse:

Begreppet allvarlig psykisk störning skall enligt det framlagda förslaget ersätta begreppen psykisk sjukdom och jämsställd psykisk abnormitet i LSPV. Begreppet skall också träda i stället för begreppen sinnessjukdom och sinnesslöhet samt det s.k. jämsställdhetsbegreppet i brottsbalken.

Det föreslagna nya begreppet är enligt utskottets mening inte tillräckligt väl avgränsat. Till ledning för avgörandet om det psykiska tillståndet hos en person är av sådan art och grad att det motiverar psykiatrisk tvångsvård bör lagstiftningen innehålla klara indikationer, som anger när sådan vård skall kunna komma i fråga. När det gäller

psykiskt sjuka lagöverträdare, anser utskottet att överlämnande till rättspsykiatrisk vård endast skall kunna ske beträffande personer som lider av en klar och väldefinierad psykisk sjukdom. Övriga lagöverträdare skall behandlas inom kriminalvården.

Begreppet allvarlig psykisk störning bör således förtydligas och kompletteras med indikationer, som anger när psykiatrisk tvångsvård är påkallad eller — när det gäller lagöverträdare — när domstolen skall kunna besluta om överlämnande till rättspsykiatrisk vård. Regeringen bör, i samband med förslag till följdlagstiftning, återkomma till riksdagen med förslag i enlighet härmed.

Vad utskottet nu anfört bör ges regeringen till känna med anledning av motion Ju13 (v) yrkandena 3 och 4. Utskottet föreslår att motionerna Ju14 (s) yrkande 1 och Ju17 (fp) yrkandena 1—3 avstyrks.

#### 4. Psykiskt utvecklingsstörda

Ulla Tillander och Rosa Östh (båda c) anser att det avsnitt i yttrandet som börjar med "De grupper" och slutar med "två år." hort ha följande lydelse:

Det står sedan lång tid klart att psykiskt utvecklingsstörda många gånger far illa när de vårdas på psykiatriska sjukhus tillsammans med psykiskt störda patienter. En följd av beslutet att successivt avveckla specialsjukhusen är således att människor med utvecklingshandikapp i vissa fall kommer att sakna möjlighet att få adekvat vård och hjälp. Vårdbehovet hos denna grupp har enligt utskottets mening inte uppmärksamats tillräckligt i propositionen. De utvecklingsstörda vistas numera i allt högre grad ute i samhället, och det finns anledning att anta att utvecklingsstörda som blir föremål för åtal kommer att öka. Om de utvecklingsstörda lagöverträdarna, såsom föreslås i propositionen, skall kunna överlämnas till rättspsykiatrisk vård, kommer det speciella vårdbehov som finns hos denna grupp inte att kunna tillgodoses.

Den nuvarande möjligheten att, som en påföljd för brott, kunna överlämna en lagöverträdare som är utvecklingsstörd till vård enligt 1967 års omsorgslag i specialsjukhus bör bibehållas, anser utskottet. Propositionens förslag bör således, med bifall till motion So500 (c) yrkande 2 och med anledning av motion Ju14 (s) yrkande 3, ändras i överensstämmelse härmed.

Omhändertagandet av de psykiskt utvecklingsstörda lagöverträdarna är en fråga som bör uppmärksammas även på längre sikt, anser utskottet. Frågan bör därför bli föremål för en särskild översyn. Vad utskottet nu anfört med anledning av motion So500 (c) yrkande 3 bör ges regeringen till känna.

